

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет культури і мистецтв
Кафедра історії, теорії мистецтв та виконавства

Ольга Коменда

ФОЛЬКЛОРНА ПРАКТИКА

методичні рекомендації з проведення польової роботи

з нормативної навчальної дисципліни
підготовки освітнього ступеня «Бакалавр»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
освітньої програми «Музичне мистецтво»

Луцьк – 2018

УДК 7.071.1(4УКР)
ББК 85.03(0).85.31.70/79
К-63

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол №4 від 21.12.2016 р.)

Рецензенти:

Чекан Ю.І.,

доктор мистецтвознавства, доцент, в.о.
професора кафедри історії світової
музики Національної музичної академії
України імені П.І.Чайковського

Бермес І.Л.,

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри методики музичного
виховання і диригування
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Коменда О.І.

К-63 Фольклорна практика: методичні рекомендації з проведення польової роботи для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво» освітньої програми «Музичне мистецтво» денної та заочної форм навчання. – Луцьк: Вежа-Друк, 2018. – 12 с.

Методичні рекомендації з проведення польової роботи в рамках фольклорної практики для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво» освітньої програми «Музичне мистецтво» складено на основі навчальної програми та робочої навчальної програми курсу. Вони можуть використовуватися в навчальному процесі, як викладачами, так і студентами при підготовці та під час проведення фольклорної практики.

УДК 7.071.1(4УКР)
ББК 85.03(0).85.31.70/79

Коменда О.І., 2018
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2018

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.....	4
ПІДГОТОВКА ФОЛЬКЛОРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ.....	5
МЕТОДИКА ЗБИРАННЯ.....	8
ПИТАЛЬНИК.....	10

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Фольклорна практика спрямована на закріплення знань і навиків з дисципліни «Історія музичної культури». Вона передбачає вивчення і засвоєння на практиці місцевих народнопісенних традицій. Курс складається з трьох розділів: 1) підготовка до експедиції; 2) записування фольклору; 3) упорядкування матеріалів експедиції.

Підготовка до експедиції передбачає визначення мети запису – обстеження регіону, дослідження жанру, пошуки талановитих виконавців, поповнення репертуару, пошук інформації про звичаї і традиції, вивчення побуту і т. ін. Далі обирається тип польової роботи – маршрутна експедиція, стаціонарне обстеження, стаціонарно-маршрутна експедиція тощо, а також форма польової роботи – комплексна чи індивідуальна. Після цього відбувається саме записування народної музики згідно з методикою: оголошення паспорту пісні, запис пісні на плівку (запис від соліста, запис від гурту), фіксація порядку запису пісень та опитування в зошиті (основні моменти).

Упорядкування матеріалів експедиції передбачає заповнення картки збирача, в якій вказується місцевість, час запису, традиції регіону, відомості про інформантів, перелік творів, з вказівкою їх жанрових ознак, оцінка якості експедиції, міри виконання поставленої мети і т. ін.

Фольклорна практика розрахована на студентів освітнього ступеня «Бакалавр» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво» освітньої програми «Музичне мистецтво» і проходиться ними протягом двох тижнів (29 червня – 12 липня) другого семестру.

Завдання практики включають: підготовку до експедиції, записування фольклору, упорядкування матеріалів експедиції.

Мета та завдання фольклорної практики спрямовані на естетично-художнє та національно-патріотичне виховання студентів завдяки ознайомленню місцевими традиціями музичної народної творчості, вироблення у студентів стійкого інтересу і глибокої поваги до народної пісні свого регіону; оволодіння професійними навичками польової роботи; накопичення інтонаційного досвіду по відтворенню музичного фольклору (у відповідній виконавській манері).

Після проходження фольклорної практики студенти повинні **знати:** методику ведення польової роботи; методику записування народної пісні, **вміти:** контактувати з інформантами, добиваючись ефективного відтворення ними потрібної інформації; володіти методикою запису творів народної музики.

ПІДГОТОВКА ФОЛЬКЛОРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ

Запис народної творчості – одне з чільних завдань фольклористики. Така потреба зумовлена тим, що фольклористика як наука мусить сама створювати фонли наукових документів. Фольклор побутує в усній формі і для теоретичного вивчення його необхідно зафіксувати – у вигляді поетичних і музичних текстів, фото-, фоно- та кінодокументів, коментарів та описів (обрядів, атрибутики, виконавства).

Мета запису може бути різною. Обстеження регіону, жанру, пошук талановитих виконавців та знавців фольклору, поповнення репертуару самодіяльного колективу. Однак, на перший час, поки не визначилися наукові чи практичні інтереси збирача, записувати слід усе: пісні давні і сучасні (народні), студентські, туристські, авторські, що побутують в усній традиції тощо.

Підготовка фольклорної експедиції включає вирішення низки питань двох груп – теоретичного і матеріального характеру. Теоретична підготовка полягає у виробленні стратегії польової роботи – визначенні мети експедиції, обранні регіону. Підготовча робота полягає в історико-етнографічному вивченні даного краю за доступними друкованими джерелами, шляхом опитування людей, що живуть чи бували в цій місцевості, встановлюється картина побуту, звичаїв, географічні особливості краю. Вивчається фольклористична література (статті, збірники пісень з даної місцевості). Слід також ознайомитися з мовними діалектами. Ці дані можуть знадобитися для кращої орієнтації на місці, а також потім бути використані при укладанні збірника пісень. Залежно від мети експедиції обсяг відомостей може розширюватися.

Відповідальним моментом підготовки є складання питальника для бесід зі співаками. Він не повинен бути довгим. Питання варто вивчити напам'ять, щоб не насторожувати співака зайвими паперами і не забирати дорогоцінного часу.

Збирач повинен мати з собою особисті документи, карту місцевості, ручку, олівці, блокноти для запису текстів, камертон, ліхтарик, фотоапарат, звукозаписувальні пристрої, запасні акумулятори для зарядки, відеокамеру, предмети особистої гігієни.

Крім того, якщо експедиція проводитиметься у складних побутових умовах, необхідно мати найнеобхідніший посуд, ніж, дорожній харсовий запас (консерви, крупи), надувний матрац, спальний мішок, похідну аптечку, рюкзак, півку від дощу. Взуття і одяг повинні бути зручні, обношені, відповідати сезону.

За місцем і часом обстеження існує три типи роботи.

1. Маршрутна експедиція – коли записувач їде від одного до іншого з намічених пунктів. В кожному з пунктів слід затримуватися не менше 4–5 днів, тоді можна бути певним в наслідках обстеження. Усі пункти слід

обстежувати за єдним планом.

2. Стационарне обстеження – записування протягом тривалого періоду в одному селі чи від одних виконавців.

3. Стационарно-маршрутна експедиція – обстеження одного регіону та сумідних територій з метою вивчення музичних особливостей, визначення меж музичних діалектів тощо.

Існують дві форми польової роботи: комплексна та індивідуальна. В ідеалі запис фольклорного твору повинен мати вигляд «партитури». В ній фіксується текст (музичний і словесний), рухи (за допомогою відео), візуальні спостереження (у польовому щоденнику експедиції). Комплексна експедиція передбачає чіткий розподіл функцій між співробітниками та синхронність, одночасність фіксації того, що записується і спостерігається. Комплексність та синхронність запису відповідають полісемантичній природі фольклору.

Слід розрізнити комплексну методику від еkleктичної. Якщо добре оснащена експедиція не працює за єдиним жорстким планом, функції учасників не закріплені порушується принцип синхронності в роботі – це не комплексна, а еkleктична співпраця.

В комплексній експедиції повинні брати участь філолог, лінгвіст-діалектолог, музикознавець-фольклорист, кінооператор, етнограф, хореограф, технік та фотограф.

Нині через труднощі організації та фінансування найчастіше використовується індивідуальна методика запису. Вона є і ще довго буде основним способом добування фольклорних матеріалів. Через те, приступаючи до запису, фольклорист мусить докласти до справи максимум знань, уважності, терпіння та відповідальності.

Польова робота є різновидом дослідницької, а тому вестися вона повинна цілеспрямовано. Починати спостереження слід вже по дорозі до наміченого пункту: придивлятися і прислухатися до супутників, розпитувати пасажирів про співаків, прізвища браит на замітку. Розпитувати треба скрізь. Особливо звертати увагу, якщо прізвище якогось співака згадується неодноразово: це может бути вказівкою на доброго співака чи знавця пісень. Знавці пісень частіше трапляються серед жінок пенсійного віку.

Допомогу у виявленні співаків можуть надати сільські активісти, вчителі школи, працівники сільради, клубу. Слід цікавитися, хто співає (співав) на весіллях тощо. Надзвичайно важливим є встановлення контактів зі співаками. Від цього залежить успіх роботи. Добре, якщо вдається попередньо налагодити яесь знайомство, заручитися певною рекомендацією. Це полегшує пошуки співаків і допомагає встановити невимушеність у стосунках. Розшукуючи співаків, слід діяти активно. Так само слід вести себе під час роботи зі співаками. Зайва делікатність шкодить, але ще більше треба остерігатися нетактовної настирливості.

Як і у будь-якому людському спілкуванні, надзвичайно важливим у збирацькій роботі є питання етики. Це і стосунки між учасниками експедиції, і ставлення до попередників, і спілкування зі співаком. Етика збирацької роботи складається з двох основних ліній.

1. Стосунки між фольклористами – взаємна повага, підпорядкування власних інтересів загальній справі, терпимість, поступливість, вміння не протиставляти свій успіх невдачам колеги (вміння не ділитися радістю, якщо в товариша невдача). Слід бути стриманим, радість переживати як спільну. До питань етики належить добросовісність у роботі, правдивість, категоричне неприйняття будь-яких підтасовок, замовчувань.

2. Стосунки між фольклористом і співаком – максимальна повага, тактовність. До виконавця слід ставитися як до особистості, як до людини, з якою у вас встановилися довірливі стосунки. Прагматизм, що згодом переходить у звичку, – небезпечний для збирача: він робиться байдужим до співака як людини. Такий збирач залишає неприємний спогад в душі співака, тим самим він утруднює роботу і собі, і тому, хто піде слідом за ним.

3. Етичний кодекс фольклориста коротко формулюється так: сліди після кожного з нас повинні залишатися чистими. Обіцянки надіслати фотографії, книги мусять виконуватися. На листи слід давати товариську і ділову відповідь. Співак, який відчув повагу до себе, до свого знання і виконавства з боку записувача, буде радо зустрічати того, хто прийде після вас, допоможе знайти контакти з іншими виконавцями.

МЕТОДИКА ЗБИРАННЯ

1. Найбільш надійними інформантами є рекомендовані середовищем народні виконавці – визнані знавці народної музики, активні учасники народного музикування, зокрема на традиційному весіллі, застіллях тощо.
2. Замилувані в народній музиці, як правило, взаємно притягуються і музикують спільно. Бажано зібрати до запису такий колектив (не більше чотирьох співаків), щоб інформація була більш повною та достовірною.
3. Весь збирацький сеанс фіксується повністю на електронні носії.
4. На початку кожного файлу наговорюються такі паспортні дані:
 - паспорт місцевості (назва населеного пункту, теперішня і давня, якщо він перейменований, назва присілка, кута, хутора тощо, назва райцентру, області, приналежність до історико-етнографічного регіону за даними інформантів);
 - паспорт кожного з інформантів (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, професія, соціальне походження, місце народження для переселенців і рік переїзду);
 - паспорт збирачів (дата проведення сеансу, прізвище, ім'я та по батькові та професія збирачів).
5. Періодично в процесі запису фіксується звук «ля» за камертоном.
6. Порядок запису творів не має принципового значення. Важливо вичерпно виявити репертуар виконавця або виконавців.
7. Тактика виявлення репертуару визначається особоб інформанта, його за ангажованістю, або виконаний з власної ініціативи репертуар доповнюється за Питальником, або одразу випитується за ним же у найдоречніший для даного випадку послідовності.
8. Призабуті твори слід попросити інформанта повторити, щоб виконання для остаточного запису було впевненим, повтори фіксуються в записі.
9. Паралельно з цифровим записом ведеться Польовий записник (зошит), в ньому запротоковуються такі дані щодо кожного виконаного твору:

- словесний текст твору, схоплений скорописом (зі скороченнями, без повторів тощо), з поясненнями нечітко вимовлених чи мало зрозумілих (діалектних) слів, фразеологізмів тощо;
- котрий з інформантів виконує твір, якщо не всі разом;
- жанр твору: коли, за яких обставин, він виконується, як (одноосібно, гуртом, одноголосно чи багатоголосно, до танцю, гри, оповідання, з інструментальним супроводом тощо) і ким (дітьми, молоддю, дорослими, старшими, дівчатами чи парубками, жінками чи чоловіками, будь-ким);
- опис відповідної твору дії, гри, танцю тощо.

10. Після закінчення сеансу на виконавців складається підсумкова характеристика (природні дані, фізичний стан, темперамент, музикальність, артистизм, народно-музична діяльність, музичні традиції родини тощо).

ПИТАЛЬНИК

Що співають?

Що співають на весіллі (сватанні, заручинах, короваї, дівич-вечорі, вінкоплетенні, розплітанні коси, приїзді молодого, продажі молодої, діленні короваю, прощанні молодії, від'їзді до церкви, приїзді з церкви, від'їзді молодих, перезві, переполі (ладкання, пісні, приспівки, гри, танці)? **Що співають** свахи, свашки, дружки **Де грають музики?** До співу, до танцю, по дорозі **Що грають?**

Що співають на народних, хрестинах (пісні, приспівки)?

Що співають на проводах у солдати (пісні, приспівки)?

Що співають? при небіжчику, на похороні (з нецерковних пісень) **Чи голосять? Як саме?**

Що співають на Новий Рік, Різдво, Йордань, м'ясиці (колядки, щедрівки, господині, господареві, дівчині, парубкові, ремісникові **Чи ходять** з Маланкою? **Чи водять** козу? **Як виконуються** пісні (склад гурту, стать, вік учасників) **Як називаються** пісні (колядки, щедрівки тощо) **Чи співають** на колодку?

Що співають на великодні свята **Як називаються** пісні (веснянки, гагілки, гаївки, маївки, ягілки, рогульки, ранцівки) **Чи рухаються** при цьому? **Як саме?**

Що співають на зелені свята (русальні, царинні, кустові) **Чи знають** легенди, обряди, пов'язані з русалками?

Що співають у петрівку (на Івана, на Петра і Павла) **Як називаються** пісні (петрівчані, купальські, собіткові, петрування пастухів) **Чи рухаються?** Ставлять деревце палять вогнище?

Що співають (співали) під час жнив (зажинкові, жнивні, обжинкові) **Чи роблять** бороду, вінок?

Що співають на косовиці, картоплі, буряках? на толоках (зведення хати, на капусті), при вибілюванні полотна (білильницькі), коли ходять за ягодами, на гриби (збиральницькі), коли пасуть худобу (вівкання, гойкання, гайові), коли господарі мають розплачуваися з пастухами (ладкання до корови)?

Чи відомі пісні про козаків, чумаків, солдатів, рекрутів, бурлаків, наймитів, заробітчачан, війну, партизан, про Довбуша, опришків, розбійників?

Чи знають пісні про отруєння, вбивство, розбій, про брата і сестру, про свекруху і невістку, тополю, Петруся, дочку-пташку, голубюа і голубку, чабана, вдову-чарівницю, Сербана, «довгі пісні», нещасні випадки, трагічні події, революційну боротьбу і радянську дійсність?

Які знають пісні про кохання, парубка і дівчину, зраду, неславу, розлучників, тугу за дівчиною, тугу за парбуком, про щасливе і нещасливе подружжя, нелюба, чоловіка чи жінку-п'яницю?

Чи відомі пісні про сирітство, вдівство?

Чи знають жартівливі пісні (про діда і бабу, кума і куму тощо), танцювальні?

Що співають діти (ваше дитинство, колядки, щедрівки, посівання, лічилки, дражнилки, замовляння)?

Що співають «при колисці», забавлянні, до казок?

Чи знають пісні, де згадуються жито, береза, ложка, двері, дівка, сіни тощо (різні предмети селянського побуту)?

Кінцева сторінка

Навчально-методичне видання

Коменда Ольга Іванівна

Фольклорна практика:
методичні рекомендації з проведення польової роботи
для студентів освітнього ступеня «Бакалавр»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
освітньої програми «Музичне мистецтво»

Друкується в авторській редакції

Формат 60×84 1/16. Обсяг 0,8 ум. друк. арк., 07 обл. вид. арк. Наклад 50 пр. Зам. 167.
Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-
65). Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК №4607 від
30.08.2013 р.